

O privire generală asupra aspectului și semnificațiilor împrejmuirilor din zona Gorjului

Albinel Firescu

Summary

The types of enclosures from the area of Gorj county there are by different forms, which illustrates the mixed professional feature and the syncretism of magic - religion convictions and trainings, with an evolution depending on the historical aspects.

Of great moment there are the memorial gates from Gorj, those structure may be estimated both aesthetic and symbolic.

To define the frontier as a limit between spaces and the gate as a doorway is necessary for the understanding of these demonstrations: the gate's decorations with lifelike models or with security reasons, the practice of some rites with deep roots in the ancient content, before Chr..

Abordarea exclusiv *simbolică* sau doar *concretă* a unui asemenea subiect nu este suficientă, întrucât între cele două elemente nu există o relaționare disjunctă ci, mai mult, acestea se află într-o situație de interdependență. În legătură cu dimensiunea riguros-logică a spațiilor, a delimitărilor, este absolut necesară fixarea unor coordonate în funcție de tipologia așezărilor, la rândul său influențată de aspecte geografice, istorice, social-economice. Întemeierea, perpetuarea și dezvoltarea așezărilor a căror vechime poate fi corelată inclusiv din punct de vedere lingvistic (*sat* din latinescul *fossatum* determinarea terminologică putând fi acceptată și în cazul spațiului domestic, *bătătura* din latinescul clasic *battuere*, *staul*-sensul de incintă, din *stabulum* etc.)¹ s-a realizat în mod firesc în funcție de coordonate istorico-geografice, ulterior apărând fenomene conexe. Căutarea mediului propice care să ofere resursele naturale, deschiderea către schimburi sau adăpostul strategic sunt elemente propice așezării comunităților umane. Atunci când din punct de vedere istoric condițiile dezvoltării (chiar supraviețuirii) au fost amenințate, fenomenul migrației a apărut ca unică soluție uneori fiind de mare

¹ I. I. Russu, *Etnogeneza Românilor*, Editura Științifică și Enciclopedică București, 1981, p. 212-213.

ampluare, mai ales în perioada domniilor fanariote sau a ocupației austriece². Ca aspecte social-economice identificăm în special modificarea regimului proprietății și structura ocupațională predominantă a membrilor comunităților și acestea bineînțeles, cu diferite particularități. Astfel, ca urmare a condițiilor expuse, avem de a face cu o largă varietate de elemente practice sau cu valoare spirituală, expresia unui sincretism necesar favorizat de lipsa omogenității exclusive și realizat într-o perioadă îndelungată.

Tipurile de împrejurări au urmat îndeaproape nevoile comunităților în funcție de caracteristicile cu care s-au identificat până la urmă.

Hotarul³, ca limită convenită, este o noțiune fundamentală în stabilirea spațiilor. În cazul întemeierii așezărilor acesta putea fi identificat un element natural propriu-zis, de multe ori memoria colectivă determină hotarul ca fiind inclusiv vecinătatea imediată a delimitării efective. Cu toate acestea hotarul avea valoare absolută, după cum certifică și pierderile de hotar sau alte semne realizate cu scopul eliminării oricărei eventuale confuzii.

În ce privește sistemul de credințe și practici rituale, în privința hotarului lucrurile sunt unanim acceptate este limita în preajma căreia protecția față de desfășurarea maleficului aproape că nu se realizează. Numai sunetul de clopot, de toacă, cântatul cocoșilor reușesc să destrame fabulosul dezlănțuit la adăpostul întunericului de către personaje mitice: ielele (ale sfinte, frumoasele), strigoii, necuratul, etc...de aici și necesitatea sfințirii hotarului precum și respectarea necondiționată a învățăturii împământenite: să nu construiești pe hotar, să nu rămâi peste noapte la hotar.⁴

Dacă hotarul reprezintă limita satului, de bună seamă că gospodăria întruhidează microcosmosul familial⁵. În acest caz, gardul (cu porți) îndeplinește atât rolul de hotar, dar are și caracter organizatoric. Gardul nu reprezintă însă numai delimitarea gospodăriei. Funcționalitatea sa este multiplă. În urma unei evoluții în timp, în funcție de caracterul mixt al ocupațiilor a avut loc compartimentarea curții prin separarea oborului vitelor sau a grădinii⁶. Uneori sunt îngrădite și alte categorii de teren cu scopul de apărare a culturilor. În funcție de destinație, de abundența materialelor de construcție sau de starea socială a proprietarilor tipologia gardului este caracterizată de o mare diversitate pornind de la forme arhaice – garduri de măracini, de stobori împlețiți cu nuiile, de lănteți (la împrejurările viilor, grădinilor, livezilor) și până la gardurile „bune”, de la drum,

2 Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânire austriacă 1718-1739*, Editura Academiei, București, 1971, p. 34.

3 Ernest Bernea, *Cadre ale gândirii populare românești*, Editura Cartea Românească, București, 1985, pp. 40-44.

4 Paula Popoiu, *Etnologia universală și românească*, București, 2003, p. 69.

5 Ernest Bernea, *op. cit.*, pp. 35, 89-93, 101; Idem, *Civilizația română sătească*, Editura Vremea, București, 2006, p. 25.

6 Marcela Bratiloveanu-Popilian, *Zona Etnografică Plaiul Cloșanilor*, Editura Sport Turism, pp. 70-71

realizate din scândură (uneori cu ornamente) sau din zidărie utilizând piatra de râu. Pentru a fi asigurată o mai bună durabilitate în timp, în unele cazuri gardul era acoperit cu șindrilă sau țiglă⁷. Acolo unde se întâlnesc gardurile din piatră, poarta apare integrală în mod firesc arcadele sale venind ca o continuare a zidului împrejmuitoar.

Spectaculoase, bine proporționate în raport cu gospodăria și casa, ospitaliere și importante ca structură fizică și simbolică sunt porțile realizate din lemn. Lemnul a fost materialul cel mai folosit încă din vechime, rezistent dar permisiv și cald (însuflețit), el însuși a dat măsură inspirației meșterilor populari prin oferirea de posibilități.

Din punct de vedere constructiv, porțile țărănești din Gorj urmăresc atât o latură utilă cât și o alta estetică de sorginte magico-religioasă. „De obicei această poartă este alcătuită din două părți: poarta mare, două table încheiate la mijloc pentru care și vite și poarta mică, pentru oameni”⁸. Stâlpii de susținere, dar și grinda care-i unea în partea superioară erau ciopliți din material tare „numai gorun tăiat de cel puțin trei ani, că frasinu și altele crapă...”⁹

Legătura dintre stâlpi se realizează în diferite moduri: „uneori ca o semiarcadă curbă sau obtuză produs al unor elemente de legătură...alteori legătura se aplică direct, făcând cu stâlpii unghiuri drepte...”¹⁰. Și acoperișurile cunosc forme deosebite. Frecvent acoperișul este comun, adăpostind cele două porți. În alte cazuri acoperișul urmărește îndeaproape grinda de sus, astfel, la poarta mică înregistrându-se un oarecare decalaj. În funcție de numărul de scurgeri sunt acoperișuri în două sau în patru „ape”. Ca materiale utilizate sau destinație sunt „porți acoperite cu șindrilă din lemn de brad, tei, gorun, salcie și...de fag, da’ se sparge mai greu și în partea de sus cu ciocârlani”¹¹, porți acoperite cu țiglă, porți cu porumbar sau porți cu pod, unde până toamna târziu se păstrau poame sau struguri.

Diversitatea structurilor și formelor este o probă a adaptabilității de care a dat dovadă meșterul popular și a resurselor sale ingenioase. Influența spiritualității complexe se manifestă la rândul său printr-o ornamentică abundentă, deloc întâmplătoare și prin păstrarea unui sistem de practici rituale cu caracter apotropaic. Încă de la ridicare, poarta „era sfințită cu busuioc și apă mare... se pune și prosop”¹². Permanentă preocupare pentru înfrumusețarea porților ne indică atenția de care se bucură, dar în timp aceasta a putu constitui un punct de plecare pentru marcarea stării sociale. Varietatea formelor, succesiunea lor aleatorie, astfel încât să nu existe două construcții la fel sunt atributul priceperii și imaginației meșterului popular cât și al complicatelor aspecte sociale: „le făceam

7 Cercetare teren, Bălănești – Glodeni, Stănești, Alexeni, Văləri, Cartiu, Runcu.

8 Ernest Bernea, *Civilizația română satească*, p. 145.

9 Cercetare teren, Ploștina, informație, meșter Ion Drăgoescu, n. 1937.

10 Ernest Bernea, *Civilizația română satească*, p. 145.

11 Inf. Ion Drăgoescu.

12 Idem.

cum spuneau ei!”¹³.

Poarta reprezenta nu doar o limită a spațiilor deosebite calitativ, ci este mai mult o punte, un prag de trecere între sacru și profan, fără a asocia profanul cu irealul¹⁴. Ulița satului este spațiul deschis, e a tuturor și a nimănui, răscrucea, cu precădere este locul specific desfășurării maleficului. Spațiul domestic este protejat de influența externă, nocivă. În curte și în casă, elemente creștine sau din vechiul fond acționează laolaltă cu aceiași calitate: crucea, icoana, pristolnicul, busuiocul, agheasma, tămâia, șarpele casei, cocoșul sunt menite a îndepărta orice ar putea dăuna bunăstării familiei. Împodobirea porții nu este așadar întâmplătoare, nu are numai caracter estetic. Valoarea simbolică este primordială. De aceea ornamentica porților este preluată în mare parte din aceea a bisericilor: funia, dintele de lup.¹⁵ În același timp nu lipsesc reprezentările zoomorfe: șarpele¹⁶, botul de cal (stilizat), păunul (ca simbol solar), etc... De altfel, motivele vieții abundă atât pe stâlpi cât și pe poarta propriu-zisă fiind realizate prin incizii (crestături) sau decupare. Soarele sub forma rozetei sau vârtejului (soarele în mișcare), bradul¹⁷ sau crucea sunt „semne ale sănătății, ale creștinătății”¹⁸. Caracterul apotropaic al porții, în ansamblul său, este susținut de respectarea unor practici cu valențe magice: cu o zi înainte de Sf. Gheorghe, „de naprior se pune frunză de fag la porți și pătul, să meargă bine”¹⁹, la Rusalii se pune a tei, la Florii ramuri de salcie²⁰, șarpele casei nu era bine să-l omori, că-ți murea vreo vită sau ți se îmbolnăvea cineva din familie etc...

Astfel, o privire mai atentă asupra tipurilor de împrejurări a evoluției și caracterului acestora ne poate dezvălui valențe sociologice față de care nu putem rămâne indiferenți. În funcție de acestea putem evalua inclusiv ritmul desacralizării care afectează profund conștiința individuală sau colectivă, cel mai frecvent în sens negativ. Un eventual studiu comparativ privind împrejurările de altă dată și acelea prezente în zilele noastre ne poate edifica în multe privințe dar în același timp ar ridica mai multe semne de întrebare. Este de cercetat dacă nu cumva însuși termenul de păgân, semnificând o serie de credințe sau practici precreștine păstrate până târziu în structura mentală a românilor este mai de acceptat decât indiferența stimulată de un ritm de viață care bulversează orice hotare.

13 Idem.

14 Henri H. Stahl, *Eseuri critice despre cultura populară românească*, Editura Minerva, București, 1983, p. 179.

15 Valer Butură, *Etnografia poporului român*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1978, p. 77.

16 Adrian Fochi, *Valori ale culturii populare românești*, Editura Minerva, București, 1988, pp. 186-194.

17 Paul H. Stahl, *Meșterii țărani români și creațiile lor de artă*, Editura Enciclopedică Română, București, 1969, p. 36-39.

18 I. Drăgoescu.

19 Idem.

20 Valer Butură, *Străvechi mărturii de civilizație românească*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1989, p. 91.

ANEXE

Fig. 1

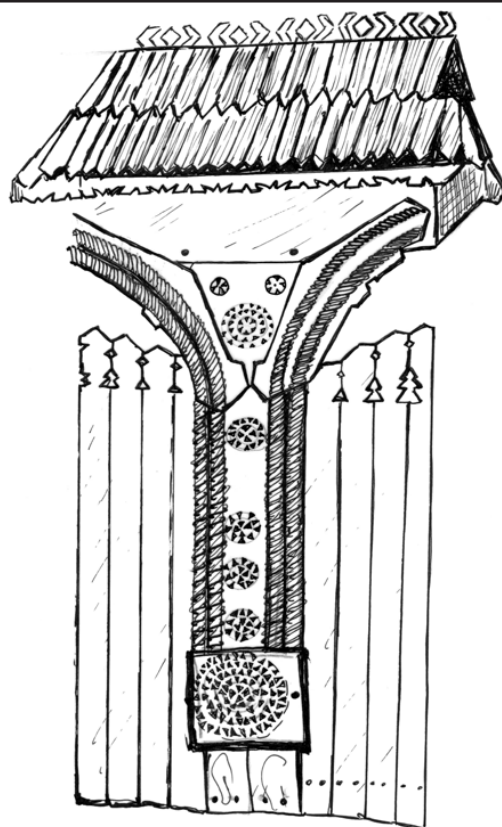

Fig. 2

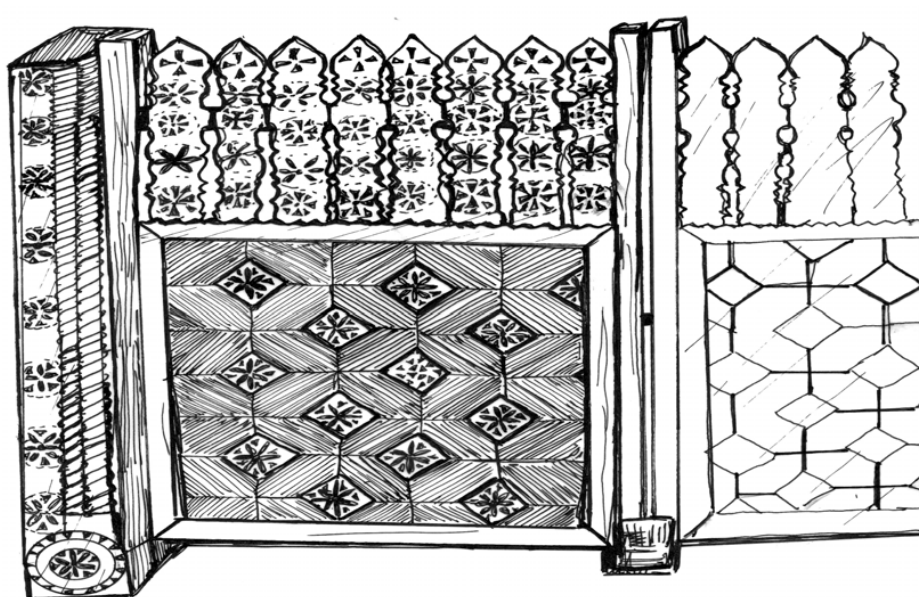

Fig. 3

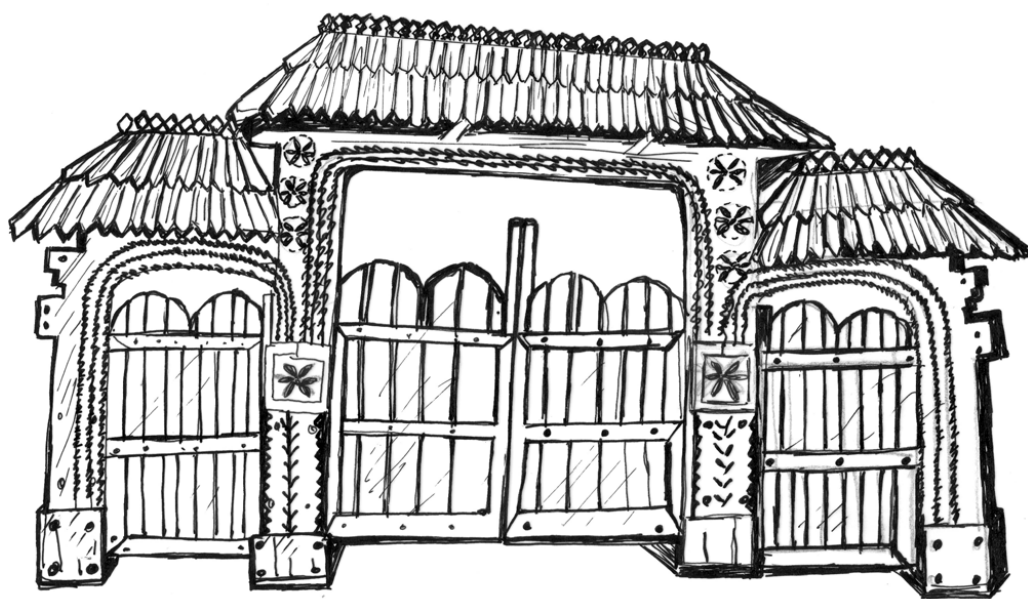

Fig. 4

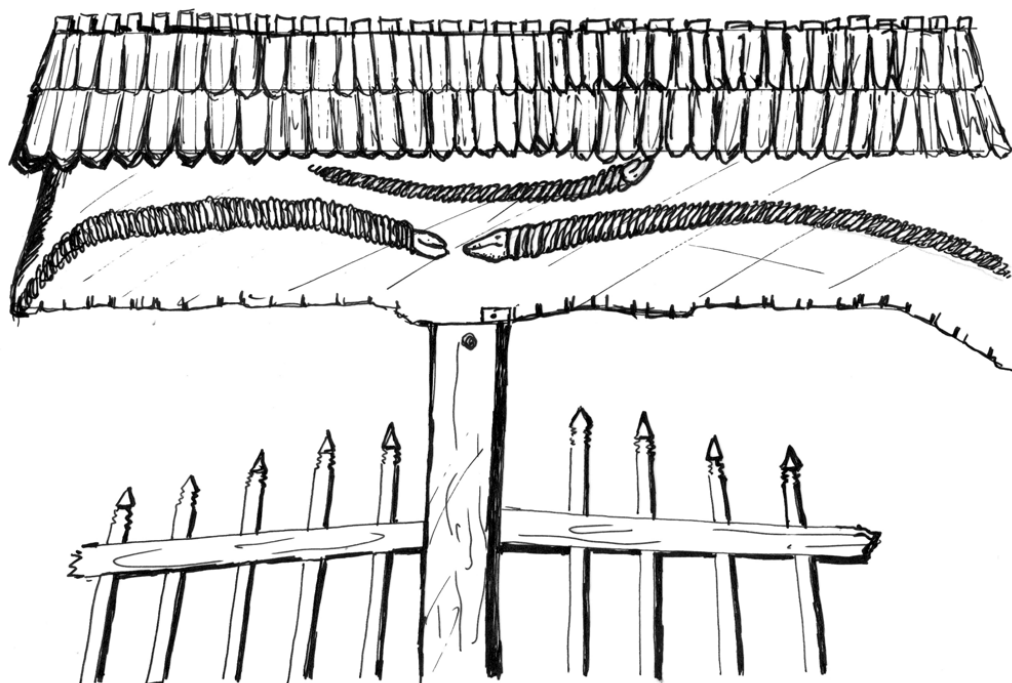

Fig. 5

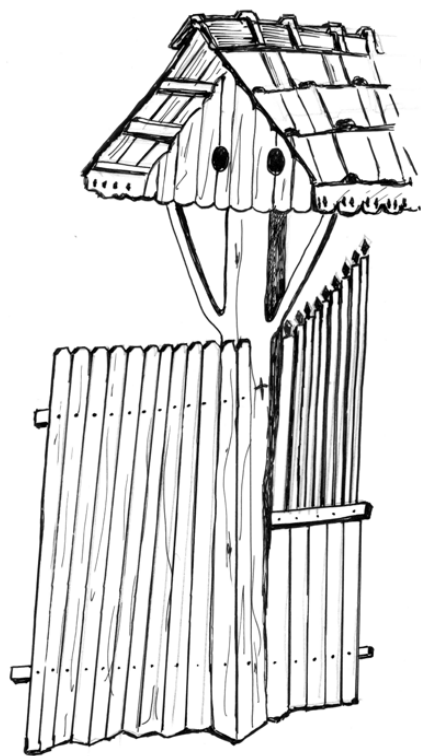

Fig. 6

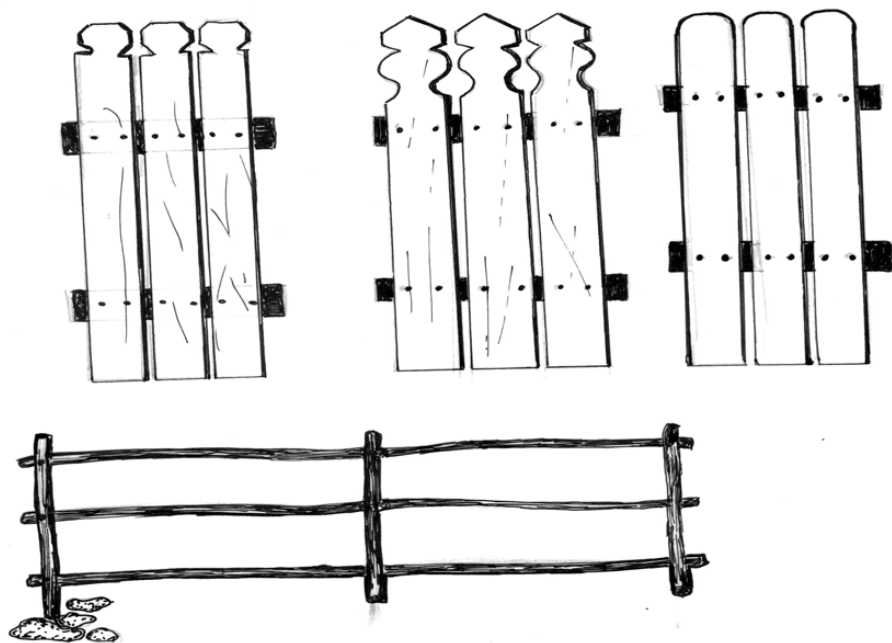

Fig. 7